

da farklı yeniden dağıtım yöntemlerinin kullanılmasını destekler.

SONUÇ

Eğer bir kimse zenginliğin devlet gücüyle bir gruptan diğerine yeniden dağıtımının ahlâken kabul edilebilir olduğuna inanıyorsa, geriye kalan sorun yalnızca yeniden dağıtımın nasıl gerçekleştirileceğidir. Bu çalışmada zenginliğin yeniden dağıtımında vergilendirme ve özel hukuk sözleşmelerinin düzenleyici kontrolü olmak üzere iki yöntem anlatılmış ve onlar arasında yapılacak seçimin, bir durumdan diğerine değişmesi olası bulunan koşulların özellikleri bağlamında yapılması gereği tartışılmıştır.

Her iki metodun da aşağı yukarı görünüşleri tarafsız ve yönetimleri maliyetli olabilir. Her biri mecburen bireysel özgürlüklere sınırlamalar getirir ve bazen benimsedikleri şeyleri akla aykırı kılan sonuçlara yol açabilir. Bunlar iki yöntem arasında seçim yaparken her zaman göz önünde bulundurmanız gereken düşüncelerdir ancak onlar değişmeksizin hep aynı seçimi bize dayatmazlar: Bunun yerine bu metotlardan bazen birinin bazen diğerinin çoğu kez de ikisinin bir karışımının, düzenlediğimiz dağıtım amaçları her ne ise onu gerçekleştirmenin en iyi yolu olduğunu öne sürmek mümkündür. Vergilendirme lehine tanınacak bir önceliğin garantisi olmayacağını ve akdi düzenlemelerin, toplumun kaynaklarından daha geniş bir pay almaya meşru hakları olduğunu savunanların sahip oldukları zenginliklerinin yeniden dağıtımın-

da kimi zaman en az müteceviz ve etkili yol olduğunu (kabul ediyorum ki gelişigüzel biçimde) göstermeye çalıştım. Eğer böyle düşünmekte haklıysam, koşulların dayattığı durumda sözleşme kurallarını seçişimizi etkilemesi için dağıtımına yönelik düşüncelerin dikkate alınmasına izin verilmeli ve bu düşünceler prensipleştirildiği iddia edilen gerekçelerle özel hukuk sözleşmeleri alanından açıkça dışlanmamalıdır.

Özgürlük ve adalet problemine kısaca geri dönerek sonuca ulaşmak isterim. Dağıtıcı adaletin yalnızca bireysel özgürlüklerden bazı tavizler verilerek suretiyle akdi düzenleme ya da vergilendirme yoluyla başarılabileceğini öne sürmüştüm. Kamıca bu iddia, adalet kavramıyla ilgili herhangi bir modellemenin uygulanmasının, insanların yaşamlarına müdahale getireceği saptamasında bulunan Nozick'in⁽⁶⁶⁾ görüşündeki hakikatin özünü yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bu değerler arasındaki çatışma, liberalizmin terk edilmesi ve liberteryenizme kucak açılması ne de dağıtıcı olmayan sözleşme hukuku kavramının onaylanması için bizatihi bir neden değildir. Ancak söz konusu çatışma liberal bir teoriyi merkezi ve zor bir meydan okumayla karşı karşıya bırakır: İkisinden birisini terk etmeksizin adalet ve özgürlüğü uzlaştırmak üzere temellendirilmiş bir gerekçenin araştırılmasına yönelik bir meydan okuma... Sosyal-liberal bir teori tarafından elde edilen başarının ölçüsü tam da bu noktada, kapsamı genişletirken keyfilikten kaçınılabilmesine bağlı olacaktır.

Hukuk ve Edebiyat Çalışmaları Çerçevesinde İncelenebilecek Bir Geçmişle Hesaplaşma Çabası Olarak Şili'den Bir Örnek: Ölüm ve Kız

Hüseyin Öntaş

"Bunların tümü bizim başımıza geldi, biz gördük biz geçirdik bunları... Bu hüznü ve acı talihle karardı dünyamız."⁽¹⁾
Nahuatl Halk Şiiri

GİRİŞ

Kişisel tarihlerimizde, hatırlamak istemediğimiz, hiç ummadığımız anlarda bir şekilde bize çağrıştırılınca içimizi kanatan olaylar sanırım tahmin edebileceğimizden de fazla sayıdadır. Kimi zaman mağduru olduğumuz davranışların sonuçlarını utanç kaynağı olarak gördüğümüzden, kimi zaman yaşadıklarımızın sorumlularından nefret etmemiz bize insani gelmediğinden, kimi zaman çektiklerimiz yıllar boyunca etkisi azalmayacak kadar büyük acılar olduğundan... Ancak unutmak istediklerimiz sadece mağdur olduğumuz durumlar değildir...

Faili olduğumuz durumlarda da vicdanımızla yüzleşmeye cesaret edemiyorsak unutmaya ve geçmişten kopmaya çalışma yolunu seçeriz çoğu zaman. Vicdanımızla yüzleşmekten çekinmekse incittiğimiz insanların bizden kaynaklanan sorunlarının giderilmesine engeldir. Bazen küçük, "masum" bir yalan, bazen işlerimizin yoğunluğu ba-

hane gösterilen bir kendi kaderine terk ediş, bazen de sadece karşımızdaki kişinin varlığını unutmak, farkında olmaktan pek çok travmaya sebep olmamıza yol açmış olabilir ve hafızamız bu ihtimalleri bizden gizlemeye çalışıyor olabilir. İnsan olma yolundaki ilk yolculuğumuzda hızımız sayesinde milyonlarca yaşam olasılığının toplu katlından doğan sorumluluğumuz, fiillerimizin biz yok olduktan sonra bile devam edecek olası etkilerinin başlangıcında bize sorumluluk yükleyebilecek ilk olay olarak kabul edilirse, yaptıklarımızın mesuliyetini doğaya ya da kadere yüklemek gibi bir şansımız da vardır üstelik. Ancak hayatın önümüze tercihler sunduğu gerçeği ve en azından şimdiki zamanda ve yakın gelecek zamanda bu tercihlerin sonuçlarını tahmin edebilme yetimiz birey olarak bizlere de bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Bu noktada karşılaşılabileceğimiz en önemli sıkıntı, fiillerimizin meydana geliş anında, toplumun geneli tarafından meşru görülecek şekilde davranma eğilimimizin bizi her zaman insani davranışlara yönlendirmeye ihtimalidir. Yine de sorumluluğun büyük kısmının bilinçimizi meydana getiren faktörler olduğunu unutmaksızın taraf olduğumuz sosyal olaylarda daha olumlu sonuç

(66) R.Nozick, *supra* note 8, at 163.

(1) Mehmet Necati Kutlu, *Tıtsından İnanca*(Başlangıcından XVII. Yüzyıla Kadar Latin Amerika Edebiyatı), Cade Yayınları, İstanbul, 2004, s.63.

olasılıklarının gerçekleşmemesinden doğan şahsi sorumluluğumuzu üstlenmek salt etik sayıldığından değil, bizleri özneleştirilen ve “unutkanlığa” dayanan sorunların çözümüne katkı sağlayan bir edim olduğundan dolayı da tercih edilmelidir...

Unutan ya da unutturan konumda olmamızın bir başka nedeniyse kendimizi uzlaştırıcı konumda görmemizdir. Oysa yaygın görüşün aksine uzlaşma, unutarak değil bağışlayarak ve bağışlanarak sağlanabilen bir durumdur ve bağışlanmanın söz konusu olabilmesinin ön koşulu hatırlamaktır⁽²⁾. Kaldı ki bireylerin “uzlaştırıcı” sıfatını taşıyarak toplumsal ilişkilere taraf olması da pek mümkün değildir. Zira, toplumsal yaşamda meydana gelen durumlar hiç kimsenin eylemlerinden ayrılmadığı gibi kişilerin sosyal grup mensubiyetleri nedeniyle içinde yer aldıkları sosyal grupların genelini benimsediği eyem biçimlerinin sorumluluğundan muaf olmaması da her somut kişiyi her somut olayın tarafı konumuna getirmektedir. Ayrıca, örneğin, “ben x toplu katliamına katılmadım, hatta katledilmesi muhtemel bazı kişilerin kaçmasına da yardım ettim” şeklinde geliştirilen bir savunma mekanizması da yaşananların meydana gelmemesi için mümkün olan en yoğun çabanın gösterilmemiş olması halinde kişiyi kolektif sorumluluktan muaf tutamaz. Öte yandan, uzlaştırma doğası gereği tarafsız olmayı ve birtakım bilgilere sahip olmayı gerektirdiğinden ve kimsenin kolektif hafızadan tamamıyla bağımsız olarak hatırlayamayacağı bilgilerinin nesnellüğünden emin olabilmemesi mümkün olmadığından dolayı da

olumsuzlukların hatırlanması sürecinde uzlaştırıcı sıfatıyla hareket etmekten ziyade, olayın bütün taraflarının kusurları olduğu bilincine sahip bir “taraf” olarak olanların unutulması yerine, kişinin sorgulamaya kendinden başlayarak olanların sorgulanmasını bütün taraflardan talep etmesi, yaraların sarılması ve uzlaşmanın sağlanabilmesi bakımından daha makul bir edim olarak görülebilir...

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA DÜŞÜNCESELİ VE HAKİKAT KOMİSYONLARI

Tıpkı kişilerin tarihlerinde olduğu gibi toplumların tarihlerinde de çekilenleri hatırlamaya tahammül edememek (acının artçı etkileri ya da suçluluk duygusundan dolayı) veya unutturarak toplumsal barışı sağlamaya çalışan kamusal aktörler söz konusudur. Daha doğrusu, hemen her kişi yada kamusal aktör, varoluşu süresince bu üç konumdan her birinde bulunmuştur. Bu tarz durumların “çok sık yaşanmadığından” bir önceki cümlede ileri sürdüğüm tezin karşısına çıkan itirazlara ise insanları etkileyen olayların ölçeğini belirleyen sıfatların ebat belirleyen nitelikleme sıfatlarıyla oluşturulan tamlamalara (dilbilgisi bakımından bile) tamlanan olamayacağı savıyla karşı çıkılabilir. Çünkü ebat belirten sıfatlar nesnelere özgüdür. Öznelerin konumu hakkındaki tartışma bir yana bırakılırsa olaylar, fiillerle ilişkilidir ve önlerinde veya dışlarında bir zarf yoksa büyüklükleri hakkında sağlanan her uzlaşma, dolaylı etkilerini nesiller boyu sürdüreceklerinden yanlıca ve belli bir zamana özgü olmaya mahsumdur.

Toplumların, bir zamanlar “önemsiz ya da “küçük” olarak nitelendirilmiş olsalar da tarihlerinde yaşanan olaylarla yüzleşmeleri gerektiği düşüncesinin ise “geçmişle hesaplaşma” kavramının doğmasına yol açtığı ileri sürülebilir.

Temel aracı hatırlama ve temel amacı unutturmama olarak kabul edilebilen geçmişle hesaplaşma fikrinin daha ziyade geçmişte yaşanan haksızlıkların mağdurlarının iktidar ilişkileri sistemini daha fazla belirleme olanaklarının olduğu “demokrasiye yeniden geçiş” dönemlerinde güçlendiği ileri sürülebilir. Zira her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar. Toplumsal bir grubun tümüyle yeni bir yol tutturmak üzere eş güdümlü bir çaba gösterdiği durumlarda öncelikle anımsamaya başvurulduğu açıkça gözlemlenebilir⁽³⁾. Özellikle bazı sosyal grupların diğerlerine zulmettiği dönemlerin ardından, toplumsal barışın yeniden sağlanmasına yönelik çabaların, yaşanmış olan vahşetin bir daha sahne almaması için, olup bitenin anımsanması gerektiği tezi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Bu tez ise, geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerin tekrarlanmaması için toplumsal belleğin diri tutulması yönünde çaba gösterilmesini önermektedir. Zira, geçmiş, tam da unutulduğu içindir ki, itirazla karşılaşmaksızın hüküm sürer. Bu durumun aşılması için öncelikle geçmişin anımsanması gerekir. Toplumsal bellek yitimi ise, toplumun kendi geçmişini bastırması demektir⁽⁴⁾. Geçmişte olanları tartışmaksızın geçmişle eleştirmekse

bu tezi savunanlar tarafından yeterli görülmemekte ve yeni adına eskiyi rafa kaldıran eleştiri tarzının, unutturarak temize çıkarmaya ve savunmaya yaradığı ileri sürülmektedir⁽⁵⁾. Bu düşünceyi ilk savunanlardan biri de özellikle Holocaust nedeniyle yaşanan bazı insanlık suçlarına tepki göstererek eleştirmeksizin bu felaketin bilinciyle duyarlılığı çağrıştıran eylemlerde bulunmanın olanaksızlığını ileri süren Adorno'dur:

“Felaketin en uç, en keskin bilinci bile yozlaşmış gevezeliğe dönüşme tehlikesinden muaf değildir. Kültür eleştirisi, kültür ve barbarlık diyalektiğinin son noktasıyla karşı karşıyadır. Auschwitz'den sonra şiir yazmak barbarlıktır ve üstelik bu şiir yazmanın neden imkânsız hale geldiğine ilişkin bilgiyi de kemirmektedir⁽⁶⁾...”

Geçmişle, hatırlayarak hesaplaşma da ilk olarak Holocaust'tan sonra, yaşananların tekrarlanmaması için olan biteni unutmamanın hayati bir önemi olduğu teziyle gündeme gelmiştir⁽⁷⁾. Bu teze göre belleğini yitiren toplum aklını da yitireceğinden yaşanan olumsuzlukların tekrarlanmaması gerekliliğini düşünemeyecektir. Geçmişle düşünme yeteneksizliğinin ya da gönülsüzlüğünün bedeli ise düşünememektir⁽⁸⁾. Oysa toplumun, yaşananların tekrarlanmaması ve kolektif bilinçaltında devam eden huzursuzluğun giderilerek toplumsal barışın yeniden sağlanabilmesi için doğru veriler aracılığıyla sağlıklı düşünebilen ve huzurlu bireysel bilinç kümelerinin evrensel kümesi niteliğindeki

(2) Bu yazının geçmişle hesaplaşma düşüncesi ve hakikat komisyonlarıyla ilgili bölümleri Mithat Sancar'ın Ekim 2005 tarihli *Birikim* dergisinin 198. sayısında yer alan “12 Eylül Vesilesiyle Geçmişle Hesaplaşma Kültürü Üzerine ‘Bir daha asla!’ Diyebilmek İçin” adlı makalesinden (bkz. s.27-42) hareketle kaleme alınmıştır.

(3) Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar*, çev. Alâeddin Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.14.

(4) Russell Jacoby, *Belleğini Yitiren Toplum*, çev. Hakan Atalay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996, s.30.

(5) Jacoby, a.g.e.s.28.

(6) Theodor Adorno, *Edebiyat Yazıları*, çev. Sabir Yücesoy-Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s.179.

(7) Immanuel Wallerstein, *Yeni Bir Sosyal Bilim İçin*, çev. Ender Abadoğru, Aramı Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.109-110.

(8) Jacoby, a.g.e. s. 29.

görmeden içlerinde kabul etmenin aksi yönünde bir inanç belirmez⁽¹⁸⁾.

Aslında gerçeği arayarak, sorunların sorumlularını kendinden başlayarak ortaya çıkarmaya çalışmak yazarın sorumluluğu olarak kabul edilmese biri zorunluluğu olduğu kabul edilebilir. "Ne denli çaba gösterirse göstereceğin, yazar her zaman gerçeğe borçlu değil midir? Her çabası, kendini aşırı yüceltmesi anlamını taşımaz mı? Kendini, söylediklerinin her birini ve tüm amaçlarını sürekli suçlamak zorunluluğunu duymaz mı?"⁽¹⁹⁾ Bu zorunluluklar Camus'un Nobel Edebiyat Ödülü töreninde belirttiği zorunluluklarla paralellik özelliğine sahiptir:

"İki zorunluluğu kabul etmek şartıyla yazar, kendisini doğrulayacak canlı bir toplumun varlığını duyabilir; özgürlük ve gerçeğe hizmet etmek. Öyleyse görevi, bilinen üzerine yalan söylemeyi reddetmek ve baskıya karşı koymaktır"⁽²⁰⁾.

Zira, sanat ancak başkası için ve onun aracılığıyla vardır⁽²¹⁾. Kültür bireylerin kendi içlerine kapalı bilinçleri arasında bir köprü kurarak onları birbirine bağladığından edebiyat kültürü değiştirmek yoluyla toplumun dayanışma modelini de etkileyebilecektir⁽²²⁾. Yazının işlevlerinden birisi de, insanla dünya arasındaki köklü ilişkileri açığa vurarak insanın dünyada bulunuşunun bilincine varmasını sağlamasıdır.⁽²³⁾ Dolayısıyla Camus'un ileri sürdüğü gibi nesnel dünya-

da toplumsal ahlak anlayışından kaynaklanan totaliter doğruluk anlayışı göreceliği, kuşkuyu, soruyu dışladığından yazın anlayışı ile uzlaşamaz⁽²⁴⁾. Bu nedenle de yazarın çabaları geçmişle hesaplaşma kavramının hakikati söyleme unsuruyla kesişmektedir. Aslında hakikati söyleme Eski Yunan düşüncesinde bütün vatandaşlara yüklenen bir ödevdir ve parrhesia kavramıyla somutlaşır. Parrhesia'nın (hakikate uygun konuşma özgürlüğü) unsurları: Açık-sözlülük, hakikati savunma, tehlike(hakikati söylemenin bir risk taşıması), eleştiri(konuşanın dinleyiciye oranla aşağı pozisyonunda bulunduğu bir durumda), ödevdir(Ancak ahlaki bir zorunluluk olarak parrhesia kullanılması söz konusudur, dış baskılarla değil.)⁽²⁵⁾. Ancak yazarın ileri sürdüğü fikirlerin de hakikatin kendisi değil yazarın hakikat hakkındaki kanaati olduğu unutulmamalıdır...

Kendisi de bir insan olan yazar özel bir çaba göstermediği takdirde eserini yazmaya başlarken sahip olduğu değer yargılarını (içinde yaşadığı toplumun doğduğu andan itibaren bütün toplumsallaşma süreçlerinde kendine aşıladığı düşünüş ve davranış biçimleri) şüphesiz ki yapıtına yansıtacaktır⁽²⁶⁾. Zira, her insan, gündelik dili ve insan yapısı nesnelere kullanmayı öğrendiği, gerek olgular ve değerlerden gerekse normlarla kuralara uymaya hazır olmaktan oluşan belirli bir arka plan bilgisi edindiği bir gündelik ortamda yetişir⁽²⁷⁾. Bu nedenle

- (18) Paulo Freire, *Ezilenlerin Pedagojisi*, çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s.42.
 (19) Ingeborg Bachmann, *Frankfurt Dersleri*, çev. Zeynep Sayın, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s.13.
 (20) Albert Camus, *Sanatçı ve Çağı*, çev. Yıldırım Keskin, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1965, s.16.
 (21) Jean-Paul Sartre, *Edebiyat Nedir?*, çev. Bertan Onaran, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, s.51.
 (22) Macit Gökberk, *Değişen Dünya Değişen Dil*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s.67.
 (23) Adnan Binyazar, *Toplum ve Edebiyat*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1972, s.21.
 (24) Kundera, a.g.e., s.22.
 (25) Michel Foucault, *Doğruyu Söylemek*, çev. Kerem Eksen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.10-16.
 (26) Jacques Ellul, *Propaganda The Formation of Men's Attitudes*, Vintage Books, New York, 1973, s.14.
 (27) Agnes Heller & Ference Heller, *Postmodern Politik Durum*, çev. Şükrü Argın & Osman Akınhay, Öteki Yayınevi, Ankara, 1993, s.51.

kolektif olarak oluşturulan toplumsal karakter özellikleri bireysel karakter özelliklerini büyük ölçüde belirler⁽²⁸⁾. Dolayısıyla yazarın hakikati ileri sürme çabası da kendisinin hakikati arama ve kendi bireysel geçmişiyle de hesaplaşma çabasından bağımsız değildir.

Her insan gibi yazarın da öncelikli olarak yapması gereken kendi bilincini yaratmaya yönelmektir. Kişiler ancak dünyadaki kendilerine tavır alıp dünyadaki kendilerini reddedebilecek duruma gelirlerse kendi varlıklarını olumlayabilirler⁽²⁹⁾. Bilincin kendisi de toplumsal değer yargılarının ve davranış kurallarının kendi olmanın sınırlarını çizdiğinin farkına varılmasından doğar. İnsan bilinci varoluşumuzun ayırt edici yanındır ve sınırlamalar yüzünden/sayesinde geliştirilir⁽³⁰⁾. Zira, sosyalleşme, dolayısıyla da özgürlükle bağımlılığın diyalektiği doğumla yaşam arasında sürebilir⁽³¹⁾. İşte yazar da doğumuyla ölümü arasındaki süreçte bir iç süreç olarak yaşadığı yazma evresinde kendiyle, mensup olduğu sosyal gruplarla, içinde yaşadığı toplumla ve insanlıkla hesaplaşarak kendi bilincini oluşturmaktadır. Bu öz-bilinç oluşturma deneyimi kolektif bilincin oluşma sürecinden bağımsız olmadığı gibi oluşturma sürecinden de yalıtık değildir.

Bilinç, kendini belirleyip karşıtını yadsırken, hem duygusal hem de dü-

şünsel bir etkinlik içindedir. Bu nedenle hem nesnel hem de öznel nitelikte oluşu sayesinde bilinçler arası iletişimi olanaklı kılması ortak(kollektif) bilince eklemlenmesini sağlar. Sanat yapıtının iletişimi ise ortak bilinç zemininde gerçekleşir⁽³²⁾. Hayatın göstergelerinden biri de edebiyattır. Edebiyat insanlığın ortak hafızasıdır⁽³³⁾.

Tüm bu nedenlerle, sanat realitenin dolaylısı bilgisi olamaz. Öznenin içinde değişimden geçirilmek yoluyla uzlaşılarak özneye özümsemiş nesneyle, dış dünyadaki aktüel uzlaşılmamış nesne arasındaki tezat sanat çalışmasına aktüaliteyi eleştirel olarak değerlendirebileceği elverişli bir alan kazandırır. Sanat aktüel dünyanın negatif bilgisidir⁽³⁴⁾.

Edebiyat da hem bir sanat türü hem de sosyal kurumdur. Sosyal bir kurum olarak edebiyat, belli bir toplumda yazıların sirkülasyonuna hükmeden deneyimler ve gelenekler kümesidir⁽³⁵⁾. Bu yüzden edebiyat da sosyal olguların sadece sonucu olmayıp aynı zamanda nedenidir de; dolayısıyla hayata sürekli bir şeyler katan ve onu yontan bir sosyal organizmadır⁽³⁶⁾. Zira kamuoyunu şekillendirebilme yetisine sahiptir⁽³⁷⁾. Bir bakıma tıpkı konuşmanın insanın kendini ifade edişi oluşu gibi edebiyat da toplumun kendini ifade edişidir⁽³⁸⁾.

Edebiyatın geçmişle hesaplaşma sürecindeki işlevlerinden biri de okuyu-

- (28) Yuri Davidov, *Özgürlük ve Yabancılaşma*, çev. Sargut Şölçün, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ankara, 1990, s.49-50.
 (29) Rolfo May, *Yaratma Cesareti*, çev. Alper Oysal, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s.15.
 (30) May, a.g.e., s.121.
 (31) Zygmunt Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.45.
 (32) Afşar Timuçin, "Estetikte İletişim Sorunu", *Felsefe ve Sanat*, yay.haz. Ömer Naci Soykan, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.122-123.
 (33) Feridun Andaç, *Edebiyatımızın Yol Haritası*, Can Yayınları, İstanbul, 2000, s.9.
 (34) Theodor Adorno, "Baskı Altında Uzlaşma", *Estetik ve Politika*, çev. Ünsal Oskay, Eleştiri Yayınevi, İstanbul, 1985, s.242-243.
 (35) Roland Barthes, "Literature as Rhetoric", *Sociology of Literature & Drama*, ed. Elizabeth Burns & Tom Burns, Books, Harmondsworth, 1973, s.191.
 (36) Harry Levin, "Literature as an Institution", *Sociology of Literature & Drama*, ed. Elizabeth Burns & Tom Burns, Books, Harmondsworth, 1973, s.62.
 (37) Levin, a.g.e., s.69.
 (38) Levin, a.g.e., s.56.

cuların edebî eserler aracılığıyla kendilerinden başka biri olan yazarın, taraf oldukları toplumsal olayların aktörleri hakkındaki görüşlerini öğrenebilmeleridir. Kişi kendine karşı tarafsız olamayacağından ancak başkaları yoluyla kendimiz hakkında doğruluk olasılığı yüksek bilgi edinebiliriz⁽³⁹⁾. Etik değerlere ilişkin bilgi edinmenin dolaylı da olsa yollarından biri, insanlar arası ilişkileri anlatan yapıtlardır⁽⁴⁰⁾. Böylelikle edebiyat aracılığıyla okuyucuların mensup oldukları grupların geçmişteki eylemleri hakkında farklı görüşler edinerek, ilgili eylemleri sorgulama durumunda kalmaları geçmişle hesaplaşma sürecine katkıda bulunabilir. Zira, insan okuduğu kitaplara değer verir ve değer verdiği şeyler insanı değiştirir⁽⁴¹⁾.

Halkın bilinçliliği, büyük ölçüde yönetim yapısının, kişilerin tutumlarını belirleyen durumları nasıl etkilediğine bağlı ise yönetimin halkın bilinçliliği ölçüsünde demokratik olabileceğini ileri sürmek de pek anlamlı değildir. Zira belirleyici olan halkın bilincinin nasıl oluşturulduğudur⁽⁴²⁾. Bu nedenle yazar toplumun veya devletin aklından kendi aklını ve hafızasını özerkleştirerek yazması halinde geçmişle hesaplaşma kavramına katkıda bulunabilir. Bireyler toplumun üzerlerinde kurduğu tahakkümden kurtulmak için, toplumsal ya-

prayı bütünüyle değiştiremeyip, bu yapının dışına da çıkamadıklarında bu tahakkümden kendi amaçlarına uygun hale getirerek yararlanmaya çalışırlar⁽⁴³⁾. Geçmişle hesaplaşma talebinde bulunan edebî eserler de bireylerin toplumsal yapıyı değiştirme çabaları içerisinde değerlendirilmelidir. Bu şekilde geçmişle hesaplaşma çabaları edebiyat sayesinde kamusal nitelik kazanabilecektir. Zira "tartışılabilir sorular yalnızca taşıdıkları anlamla değil, herkes tarafından ulaşılabilirlikleriyle "genel" hale gelebilirler. Bir topluluğun umum olarak kamusal topluluk olabilmesi için herkesin tartışmaya katılabilmesi gerekmektedir⁽⁴⁴⁾."

Öte yandan sanat, malzemesinin toplumsal asıllı olmasıyla değil, topluma karşı tavır almasıyla toplumdur. Özerkliği de var olan toplumun olumsuzlanmasından doğar⁽⁴⁵⁾. Geçmişle hesaplaşma çabaları da kaçınılmaz olarak var olan toplumsal yapının olumsuzlanmasını gerektirir. Bu olumsuzlamadan ise yeni bir kamusal hafızanın oluşturularak gelenekselleştirilmesi süreci başlayacaktır. Zira, edebiyat, beşerî hafızanın maddeleştirilmesi olarak da tanımlanabildiğinden, gelenek oluşturucu bir yapıdır⁽⁴⁶⁾.

Edebiyat, dünyayı bir yanıt olarak değil soru olarak ifade eder⁽⁴⁷⁾. Geçmiş-

le hesaplaşma ise verilmiş cevapları reddederek eski cevaplara yeni sorular sormakla başlayan bir süreç olarak tanımlanabilir...

Yine de edebiyattan mutlak nesnellik beklemek ya da geçmişle hesaplaşma sürecinden edebiyat açısından mutlak ilerleme beklemek gibi bir yanılgıya düşülmemelidir. Zira ne felsefede ne de sanatta ilerleme vardır. İkisinde de başka bir şey söz konusudur, o da katılım sağlamaktır⁽⁴⁸⁾.

EDEBİYATTA GEÇMİŞLE HESAPLAŞMA OLGUSUNUN İŞLENMESİNE ŞİLİ'DEN BİR ÖRNEK: ÖLÜM VE BAKİRE

Latin Amerika edebiyatı edebiyatta geçmişle hesaplaşma çabalarına, gerek bu yazının başında yer alan yüzlerce yıllık bir şiirin dizelerinin göstereceği gibi acılarını saklamayı değil dile getirmeyi tercih eden bir toplumun ürünü olması hem de özellikle politik farklılıkların pek çok darbe nedeniyle devlet adına işlenen bir çok insanlık dışı suçun işlendiği bir coğrafyada olduğundan geçmişle hesaplaşma sürecine katkıda bulunan pek çok eseri de kapsamı nedeniyle önemli bir örnek teşkil edebilir⁽⁴⁹⁾. Bu örneklerden biri de Ariel Dorfman'ın Ölüm ve Kız adlı eseridir.

Ölüm ve Kız, aslında pek çok yönden bir geçmişle hesaplaşma çabasını talep ederken Şili özelinde bu süreçte değişik kesimlerin yaşayabileceği sınırları da gözler önüne sermekle kalmayıp, Şili'de kurulan Hakikat ve Uzlaşma Komisyonunu da eleştirel bir

gözle mercek altına yatan bir oyun olarak değerlendirilebilir. Özellikle oyunun üç karakterinin de temsil ettiği bir kesim olması oyun yazılırken olayın bütün taraflarına söz hakkı tanınmak istendiği fikrini benimsememizi gerektirebilir. Gerçekten de karakterlerden Paulina, Şili'de 11 Eylül 1973'te yaşanan darbeden sonra hukuka aykırı bir şekilde gözaltına alınan ve işkence gören mağdurlardan biri olarak karakterize edilmiştir. Yaşadığı muamelenin üzerinden 15 yıl geçmesine rağmen yaşadıklarının etkisinden kurtulamayan Paulina'nın ruh sağlığı açısından en azından yaşadıklarının olağan ya da hak ettiği olaylar olmadığını suçlular ve toplum tarafından kabul edilmesi gerektiği düşünülebilir.

Paulina'nın işkencecilerinden biri olan Roberto'yu bir gece kendi misafir odasında bulması bize oyunun içeriğine dair oldukça fikir vermektedir. Paulina, bir doktor olan Roberto'nun Allende'nin devrilmesinden sonra gözaltına alınan Allende yanlılarının işkence seanslarında hazır bulunarak işkenceye ne kadar dayanabileceklerini saptamakla görevli olan ve bu işkencelere katılan doktorlardan biri olduğunu ileri sürmekte babasının Allende tarafından topraklarına el konulan bir toprak sahibinin olması da Allende yanlılarına karşı geçmişteki tutumunu açıklayabilir. Allende iktidarına kadar, Şili'de baskın ve ayrıcalıklı sınıfın toprak sahipleri olduğu söylenebilir⁽⁵⁰⁾. Toprak sahiplerinin ise Allende'nin devrilmesini ve yandaşlarının gördüğü muameleleri

(39) Hans-Georg Gadamer, "Tarih Bilinci sorunu", *Toplum Bilimlerinde Yorumcu Yaklaşım*, çev. Taha Parla, İürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s.81.

(40) İonna Kuçuradı, *Etik, Türkiye Felsefe Kurumu Yayını, Ankara, 1999, s.22.*

(41) Martha C. Nussbaum, *Love's Knowledge Essays on Philosophy and Literature*, Oxford University Press, New York, 1992, s.231.

(42) Michael A. Milburn, *Sosyal Psikolojik Açından Kamuoyu ve Siyaset*, çev. Ali Dönmez- Veli Duyan, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s.39.

(43) Peter Berger, "Sociological Perspectives-Society as Drama", *Life As Theatre*, ed. Dennis Brissett & Charles Edgley, Aldine de Gruyter Series, New York, 1990, s.51.

(44) Jürgen Habermas, *Kamusal İletişim Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.107.

(45) Hans Dieter Zimmerman, *Yazınsal İletişim*, çev. Fatih Tepebaşı, Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s.21.

(46) Helmut Kuhn, "Edebiyat ve Devrim", *Edebiyat Nedir?*, çev.&der.Şahbender Çoraklı&Ahmet San, Babil Yayınları, Erzurum, 2002.

(47) Roland Barthes, *Yazarlar ve Yazanlar*, çev. Erol Kayra, Ekin Yayınları, 2, 1995, s.147.

(48) Hans-Georg Gadamer, "Felsefe ve Edebiyat", *Edebiyat Nedir?*, çev.&der.Şahbender Çoraklı&Ahmet San, Babil Yayınları, Erzurum, 2002, s.38.

(49) Ör.Venezuelalı yazar M. Otero Silva'nın "...Ve Gözyaşlarınızı Tutun", Arjantinli yazar Osvaldo Soriano'nun "Gölgende Eriyeceksin" adlı romanlarının yanı sıra aynı süreçle ilgili olarak devleti değil de muhalif güçleri "eleştiren" Perulu yazar Mario Vargas Llosa'nın "And Dağlarında Terör" adlı romanı bu bakımdan ilk solukta anımsanabilir.

(50) George Pendle, *A History of Latin America*, Pelican Boks, Harmondsworth, 1963, s.144-145.

desteklemiş oldukları da unutulmamalıdır. Burada söz konusu olan, kendilerinin ayrıcalıklı olduğu bir devletin çıkarlarını hukuksal normlar ve etik değerlerden üstün tutan bir sınıfın varlığı ve Roberto'nun da bu sınıfın temsilcisi oluşudur. Devlet aklı kavramının esasını hukuksal normlar ve etik değerler ile devletin çıkarları arasındaki çatışmaya ilişkin bir hiyerarşi oluşturur⁽⁵¹⁾. Roberto görünüşte devletin ve geleneklerin çıkarına olduğundan meşru bir eylemde bulunduğunu düşünen işkencecilerden yalnızca biridir.

Bir şiddet eleştirisinin ödevi, şiddetin hukuk ve adaletle ilişkisinin açıklanması olarak özetlenebilir⁽⁵²⁾. Bu nedenle Dorfman da darbeden sonra kurulan ve Allende yanlılarının desteğini alan yeni hükümetin, bir başka deyişle uzlaştırıcı konumunda olduğunu iddia eden ve sadece gücünün yettiğine hukukun üstünlüğü ilkesini hatırlatan yeni hükümetin temsilcisi olarak da bir hukukçuyu düşünmesi gayet doğaldır. Oyunda yer alan son karakter Paulina'nın kocası ve yeni kurulan Hakikat Komisyonu'nun bir üyesi olan Gerardo'dur. Ancak oyunun ilerleyen bölümlerinde anlaşıldığı üzere Gerardo ve Paulina'nın geçmişi de hesaplaşmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla temsil ettik-

leri toplumsal kesimlerin geçmişi de... Bu ise oyun içindeki Roberto ile Paulina'nın arasında geçen oyun zamanına göre geçmişte kalan ikinci bir öykünün konusunu oluşturmaktadır.

Son zamanlarda Latin Amerika Edebiyatı'nda "ikili öykü" olarak adlandırılan bir anlatım tekniği sıklıkla kullanılmaktadır. Bu yöntemde birbirinden bağımsız ama birbiriyle ilişkili iki öykü bir arada anlatılmaktadır. Bu tip anlatılarda, anlamın öykülerden her birinde ayrı ayrı aranmasından diyaloglar arası bir köprü kurulması yerinde olabilir. Zira, ikinci öyküde yer alan yeniden sunum genellikle tüm metne ikincil bir konum ve tekrar edici bir özellik yükler⁽⁵³⁾. Bu nedenle oyunu, iskeletini oluşturan replikler üzerinden anlamaya çalışmak yerinde olabilir...

Oyunun belki de asıl başlangıç noktası, Paulina'nın bir hakikat komisyonu oluşturulduğunu ve Gerardo'nun da bu komisyonda görevlendirildiğini öğrendiği andır⁽⁵⁴⁾. Bu noktadan itibaren, yazar tarafından Paulina ve Gerardo aracılığıyla Şili'de kurulan Hakikat Komisyonu'nun görev ve yetkileriyle ilgili bilgiler verilmeye başlanır⁽⁵⁵⁾. Böylelikle kurulan Hakikat Komisyonu'nun devlet aklı ile işlenen bütün suçları de-ğil sadece ölümle sonuçlanan suçları

ortaya çıkarmayı hedeflediğinden yaşayan pek çok mağdurun durumunu göz ardı ettiğini suçlularla toplumu barıştırmaya çalışırken mağdurların devletle ve yaşadıkları felaketleri olağan karşılamaya devam edecek olan toplumla barışmasını sağlamaya yönelik olmadığı yönündeki, Dorfman'ın eleştirisine okuyucu ya da izleyici ortak olmaya başlar.

Oyunun ilerleyen bölümlerinde Dorfman, Şili toplumunun, Hakikat Komisyonu'nun kurulduğu süreçte henüz demokrasiye alışmadığını, geçmişte yaşananların anısının taze olduğunu, hakikat komisyonu raporlarının suçluların yargılanmasını sağlayamayacağını öğrenmemizi sağlayan bilgiler vermektedir⁽⁵⁶⁾. Bu bilgilerden Şili'deki siyasal dengelerin Hakikat Komisyonu'nun sağlıklı çalışması için henüz elverişli olmadığını yanı sıra Roberto'nun henüz kim olduğu ortaya çıkmadan önce işkencecileri "iğrenç yaratıklar" olarak niteleyerek, onların "insan" olamayacağı yönünde bir söylemin oluşmasına zemin hazırlaması geçmişle hesaplaşma çabalarının olası risklerinden birine karşı okuyucuyu uyarır nite-

liktedir. Zira, toplumsal belleği dönüştürme çabaları eski söylenleri yenileriyle değiştirmeye yönelik olduğu taktirde, eski suçların faillerine karşı yeni suçlar işlenmesi sonucunu doğurabilir⁽⁵⁷⁾. Oysa söylenler olaylar hakkında önceden hazır cevaplar üretme işlevine sahiptirler. İnsanın iyiyle kötünün açıkça ayırt edilebildiği bir dünya dilemesi anlamadan önce yargılama isteğinden kaynaklanmaktadır⁽⁵⁸⁾. Ancak Hakikat Komisyonlarının misyonu, hazır cevapları üretmek ya da benimsemek değil hakikati ortaya çıkarmaktır.

Üstelik Roberto, Gerardo'nun fikirlerinin aksine ölümle sonuçlanan işkence olaylarının faillerinin öldürülmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak askeri darbe sonucu ortaya çıkan pek çok kurucu iktidar gibi Pinochet iktidarı da iktidar el değiştirdiğinde işlem ve eylemlerinin yargılanması olasılığını önlemek için anayasada gerekli düzenlemeleri yapmıştır.

Roberto'nun çelişkisi aslında toplumun geçmişte karıştığı olayla artık hoş bakmamasıdır ve yaptıklarının ortaya çıkmasından korkmaktadır. Toplum, bireyleri sürekli gözetim altında tuttuğu

(51) Mihail Sançar, *Devlet Akli Kaskacında Hukuk Devleti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.25.

(52) Walter Benjamin, "Şiddetin Eleştirisi", Benjamin, çev&ed. Besim F. Dollaloğlu, Say Yayınları, İstanbul, 2005, s.101.

(53) Ayfer Teker Garcia, *20. Yüzyıl Latin Amerika Öyküsü*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005, s.60-61.

(54) Paulina: Demek cumhurbaşkanı, seni atadı. (Ariel Dorfman, Ölüm ve Kız, çev. Filiz Ofluoğlu, Can Yayınları, İstanbul, 1993, s.15)

(55) Gerardo: Bu komisyon, ölümle sonuçlanan insan haklarının çiğnendiği olayları incelemek için kuruldu, evet.

Paulina: Ancak en vahim olayları?

Gerardo: Yeter ki..

Paulina: İzin verilsin.

Gerardo: Sınırlarımızı aşmayalım...Ama bu sınırlar içinde de çok şey yapabiliriz...Vardığımız sonuçları yayınlayacağız. Resmî bir rapor düzenleyeceğiz. Olanlar nesnel açıdan saptanacak, böylece kimse yadsıyamayacak ve böylece ülkemiz bir daha, hiçbir zaman, asla bunları yaşamayacak.

Paulina: Kurbanların akrabalarını dinleyeceksiniz, suçları açığa vuracaksınız, peki suçlular ne olacak?

Gerardo: Bu, yargıçlara kalmış. (bkz. Dorfman, a.g.e, s.17-18.)

(56) Paulina: Beni götürmeye geldiler, beni götürmeye geldiler. Sana anlattım diye çünkü ben... (s.20)

Gerardo: Demokrasiye daha alışmadık. Biri gece yarısı kapımızı çalkı mı dost mu yoksa... (s.21)

Roberto: Yoksa o iğrenç yaratıklardan biri mi? (s.21)

Roberto: Bu ülkenin sizin gibilere, gerçeği kesin olarak ortaya çıkaracak kişilere gereksinimi var. (s.23)

Gerardo: Ülkeye gerekli olan adalettir... (s.23)

Roberto: ...Bu insanları kendi çıkardıkları af yasaları yüzünden, yargılayamayacak olsak da hiç olmazsa adları ortaya çıkacak ve açıklanacaktır. (s.23)

Gerardo: Adları bir sır olarak saklanacaktır. Komisyon, bu suçları işleyenlerin kimliğini açıklamayacaktır. (s.23)

Roberto: Bu ülkede her şey er geç ortaya çıkar. ...onların kendi çocukları onlardan tiksinecek ve onlara acıyacaktır. Bu onları zindana tıkamak değildir ama... (s.23-24)

Roberto: Bu ülkenin vatandaşları, yeterince öfkelenirlerse, belki af yasasını da bozarlar. (s.24)

Gerardo: Bu olanaksız, biliyorsunuz. (s.24)

Roberto: Bana kalırsa tümünü gebertmeli... (s.24)

Gerardo: ...ölüm cezası asla bir çözüm değildir... (s.24)

Roberto: ...Bazı insanlar yaşamayı asla hak etmemişlerdir... (s.24)

Gerardo: Cumhurbaşkanına, hunun tehlikeli olacağını söylemişler, evet tehlikeli, çünkü eski yaraları deşecek... Bizim de sınırlarımız var ama ...hiç olmazsa bir manevi cezalandırma bekleyebiliriz. (s.24-25) (bkz. Dorfman, a.g.e)

(57) Ian Bruma, *Wages of Guilt*, Vintage, London, 1995, s.123.

(58) Milan Kundera, *Roman Sanatı*, çev. İsmail Yerguz, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1989, s.15.

sürece bireylerin kendilerine karşı bile dürüst olamamaları kaçınılmaz görünmektedir. Zira bizi seyreden birilerinin olması, bizi seyredenleri bir türlü aklımızdan çıkaramamak, yalanlar içinde yaşamak demektir.” Çünkü “yaptığımız işlere başkasının gözü değdiği an, ister istemez o göze hoş görünmeye çalışırız ve yaptığımız hiçbir şey dürüstçe olmaz⁽⁵⁹⁾.”

Oyunun bundan sonraki evresinde Paulina ve temsil ettiği kesimin Roberto ve temsil ettiği kesimle hesaplaşması ve Gerardo'nun onları uzlaştırma çabası başlar⁽⁶⁰⁾.

Bu süreçte Paulina'nın işkence gördüğü andan beri dünyadan kopuk bir hayat yaşadığını fark eder okuyucu. Zira Paulina büyük acılar çekmiştir ve her acı, en hafifi bile, dönüşüm getirir. İnsanın içinde doğmuş bir şiddet acı, insanı bitirir, bunaltır, içinde açtığı uç-

rumda yok eder, hiçbir amacı olmayan dolaysız duygular içinde ezer. İnsanın kendisi ve dünyayla olan ilişkisini koparır⁽⁶¹⁾.

Paulina'nın çektiği acıların nedeni ise siyasal iktidara itaat etmeyerek, ortadan kaldırılmak istenen insanların kaçmasına yardım etmeye çalışmasıdır. İtaate zorlamak amacıyla acı vermek ise, bir korkutma ve öteki üzerinde ege-menlik kurma aracıdır⁽⁶²⁾.

“Acı, kimliğin temellerini zedeler, ancak savunmasız, çıplak ve aşağılanan bir kurbanı karşı bilinçli bir şekilde çektirildiğinde hissedilen travma daha şiddetlidir. İşkence ölümden beterdir. İşkence İnsanda sürekli bir dehşet gediği açarak kimlik duygusunun dağılmasına, kişiliğin parçalanmasına yol açar... İşkenceyi hatırlatan her şey çelen acıları depreştirir. Bununla birlikte kurtuluş da kaçınılmaz olarak bir an

(59) Milan Kundera, *Varolmanın Dayanılmaz Hafızlığı*, Fatih Özgüven, İletişim Yayınları, 1987, 11. baskı, s. 121.

(60) Paulina: ...biraz Schubert dinlese nasıl olur? Ölüm ve Kız?...Bu dörtlüyü dinlemeyeli ne kadar oldu bilir misiniz? Radyoda çalınca, hemen kapatırım. ...Oysa bir zamanlar, hatta şimdi de, gerçekten en sevdiğim bestecidir, ne kadar soytu bir yaşam duygusu vardır onda. (s.30-31)

(Paulina: İşte o. (s.32)

Gerardo: Kim? (s.32)

Paulina: Schubert çalan doktor. (s.32)

Gerardo: Nereden biliyorsun?...Sen bana demiştin ki. (s.32)

Paulina: Gözlerim kapalıydı, evet. Ama kulaklarım duyabiliyordu. (s.33)

Gerardo: Sen hastasın. (s.33)

Paulina: Pekala öyle olsun, hastayım. Ama hem hasta olup hem de bir sesi tanıyabiliyim... Öyle değil mi Dr Miranda? (s.33)

Gerardo: Birinin sesini hayal meyal hatırlamak hiçbir şeyin kanıtı olamaz. (s.33)

Paulina: ...Dün gece buraya geldiği an, o sesi tanıdım. Gülüşünden. Kullandığı bazı sözcük ve deyimlerden. (s.33)

Gerardo: Ama bu demek değil ki... (s.33)

Paulina: Onca yıl boyunca tek günüm geçmedi ki o sesi duymayayım... (s.33)

Gerardo: Sen silahı bana doğru tutarken konuşamayız ki! (s.33)

Paulina: Tam tersine, bu silah sana çevrili olduğu sürece konuşabiliriz. Silahı elimden bıraktım mı tartışmayı kazanmak için sen üstün gücünü bana karşı kullanırsın. Sen ve ben onu yargılayacağız. Şuracıkta. Bugün. Yoksa bunu senin soruşturma komisyonu mu yapacak?(s.33,34,35)

Paulina: Ne garip değil mi, bütün bunları günah çıkarıncasına sana anlatıyorum, oysa ne Gerardo'ya, ne kız kardeşime, ne de anneme anlatmadığım çok şey var...

Hiçbirinin Gerardo'dan haberi yoktu değil mi? Onun adını hiç ağzıma almadım...

Oysa Gerardo'nun adı ağzımdan kaçsaydı, o komisyona seçilmezdi de, hukukçunun birinin soruşturduğu adlardan olurdu. Üstelik ben de o komisyonun karşısına çıkıp, Gerardo'ya nasıl tanıştığımı anlattırdım. Aslında ben onunla askeri darbeden hemen sonra, kaçmak isteyenlerin yabancı elçiliklere sığınmasına yardım ederken tanışmıştım, ölmesinler diye insanları yurt dışına çıkarırken. Çılgındım, korkusuzdum, her şeye hazırdım, o sırada içimde en ufak korku izi bile olmadığına hâlâ şaşıyorum... (s.37-38)

(61) David Le Breton, *Acının Antropolojisi*, çev. İsmail Yerguz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.19-20.

(62) Le Breton, a.g.e., s.186.

için bu anıları canlandıran bir sözden geçer ama bu insanın yaşamına yeniden sahip olmasının ilk adımıdır... Acının dile getirilmesinin kurtuluş anlamına gelebilecek bir değeri vardır, bireyi travma takıntısı içine hapseden kilidi kırar⁽⁶³⁾.” İşte Paulina'nın ve geçmişle hesaplaşma talep eden tüm mağdurların yapmak istediği de kendilerine acılarını hatırlatan faillerinin varoluşu karşısında kendi varoluşlarını ve mağduriyetlerini dile getirerek bir nebze olsun huzura kavuşmak, yaşananların haksız olduğunun başkaları tarafından da kabul edilmesini sağlamaktır. Yaşananlar üzerine konuşmak mağdurlar açısından bir bakıma bir sağaltım mekanizması işlevi görmektedir.

Öte yandan işkence, iktidarın gücünü göstererek ürktürmek amacını güttü de kimi zaman toplumun mağdura acıması yada dirayetli direnişine hayranlık duyması nedeniyle işkenceciyi sükküt-u hayale uğratabilir⁽⁶⁴⁾. Ölüm ve Kız adlı

oyunda da okuyucunun Paulina'nın Gerardo'nun adını vermeyerek acıya dinlenmesi, okuyucunun Paulina'ya sempati duymasına neden olmaktadır. Oysa Paulina da Roberto'yu itirafa zorlamak için meşru olmayan yollar kullanmaktadır ve Dorfman, Gerardo aracılığıyla Paulina'yı ve okuyucuyu bu konuda uyarılmıştı⁽⁶⁵⁾. Ancak, nasıl ki Paulina'nın trajik hatası şimdiki zamanda yaşamak yerine geçmişte, işkence gördüğü odada yaşamaya devam ederek aktüel hayata adapte olamamaksa, Gerardo'nun trajik hatası da Paulina'yı gerçek anlamda dinlememesi ve yaşadıklarını anlamaya çalışmak ve Paulina'nın geçmişini paylaşmak yerine acı olasılıkları gözden geçirmekten imtina etmesi olarak belirlenebilir. Unutulmaması ki dil sadece konuşulduğunda dinleniyorsa vardır ve sözcükler insanların aşık olduğu, uğrunda yaşadığı ve öldüğü şeyleri bütünüyle anlatmaya kâfi değildir⁽⁶⁶⁾. Bu nedenle yaşananların anla-

(63) Le Breton, a.g.e., s.190.

(64) Le Breton, a.g.e. s.191.

(65) Gerardo: Biliyorsun, yaşamım büyük bölümünü yasaları korumakla geçirdim. Fski yönetimde beni çileden çıkaran bir şey varsa, o da... (s.39)

Paulina: Şunlara faşist desene... (s.39)

Gerardo: ...onların pek çok kadını ve erkeği suçlamaları, sahte kanıtlar kullanmaları ve geçerli kanıtları umursamamaları, zanlılara kendilerini savunma olanağı tanımamalarıdır, diyelim ki bu adam her gün soykırım suçu işliyordu, gene de kendini savunma hakkına sahiptir. (s.39)

Paulina: Ama benim, onun bu hakkını yadsımaya niyetim yok ki, Gerardo. Sen dillediğin süreyi kullanabilirsin, yalnız başına, kafa kafaya müvekkilimle konuşabilirsin...

Bak, doktor, sen her ne söylersen, kasete kaydedilecektir. (s.39)

Roberto: ...Bu bağışlanırlar gibi değil. Yaşadığım sürece sizi bağışlamayacağım. (s.40)

Paulina: Miranda'nın görüşü, bu bağışlanırlar gibi değilmiş... Yani birini birkaç saat bağlı tutmak, birini konuşma hakkı tanımadan birkaç saat tutsak etmek. Kabul. Başka? (s.40)

Gerardo: ...Sen ne yapmak istiyorsun? (s.42)

Paulina: Söyledim ya...onu yargılamak istiyorum. (s.42)

Gerardo: Onu yargılamak, ne demek oluyor onu yargılamak? Biz onların yöntemlerini uygulayamayız. Biz biz başkayız. Bu biçim öç almak... (s.42)

Paulina: Bu öç almak değil. Ben ona güvence veriyorum, onun bana vermediği güvenceyi... Ama her zamanki gibi bana inanmıyorsun. (s.42)

Gerardo: ...Bunlar neden? On beş yıl önce biri... (s.43)

Paulina: Biri ne?... Bana ne yaptılar?... (s.43)

Gerardo: ...İşkence yaptılar... (s.43)

Paulina: ...Ya başka?... (s.43)

Gerardo: Senin ırzına geçtiler. (s.43)

Paulina: ...Ve o gece, Gerardo, sana geldiğim gece, anlatmaya başladığım vakit sen yemin ettin... "Bir gün gelecek, sevgilim, bu ırz düşmanlarını yargılayacağız... (s.43) bkz. Dorfman, a.g.e

(66) Mario Pei, *The Story of Language*, Mentor books, New York, 1963, s.118-119.

tilanlardan ibaret olmadığını kabul etmek hakikat arayışının en önemli kilometre taşlarından biridir. Zira kişi, uyanık biçimde en acı olasılıkları dahi gözden geçirmeksizin, kendine sunulan "hakikat" olarak kabul ettiği müddetçe kendini gerçekleştiremez⁽⁶⁷⁾.

Öte yandan Gerardo ile Paulina'nın hayatı paylaşan iki eş olarak birbirlerinin şimdiki zamanlarında bulunabilmeleri için şöyle veya böyle birbirlerinin geçmiş zamanlarını da paylaşmaları gerekir⁽⁶⁸⁾. İşte Gerardo da trajik hatasının bedelini sadece yatağını ciddi psikolojik sorunlar yaşayan biriyle paylaşmak-

la değil Roberto'nun işkence sırasında Paulina'ya tecavüz ettiğini eşinden değil tecavüzcüsünden öğrenerek de ödeyecektir. Oyunun bir sonraki bölümü de Gerardo'nun Paulina'yı makul ve hukuka uygun davranmaya ikna etme çabası sırasında, Paulina'nın öç alma güdüsünden nefretinin ortaya çıkması ve Roberto'nun acı gerçeği itiraf etmesiyle şekillenmektedir⁽⁶⁹⁾.

Cezalandırmanın temel formlarından ikisi de: Sürgün etmek(dışlamak) ve damgalayıp sergilemektir(işkence edip ele geçirilen vücuda iktidarın damgalanması vurularak)⁽⁷⁰⁾. İşkence sırasında yaşa-

nan tecavüz olayları da mağduru iradesini yok saymak suretiyle "insani" özelliklerinden yoksun olarak tasavvur etmenin göstergesi olarak kabul edilebileceği gibi, vücut açısından kalıcı olmasa bile hafıza açısından kalıcı bir otorite damgasının vurulması olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan, kıyı-kurban, efendi-köle hiyerarşilerinin geleneksel kadın-erkek hiyerarşisini model aldığını ileri sürmek de abartılı olmayabilir⁽⁷¹⁾. Bu açıdan işkence sırasında yaşanan tecavüzlerin ataerkil toplum birey üzerinde iktidar kurma çabalarının bir uzantısı olarak değerlendirilmesi mümkündür. Oyunda mağdurları temsil eden karakterin bir kadın, önceki devlet bürokrasisini(failleri) ve yeni devlet bürokrasisini(uzlaştırıcı) temsil eden karakterlerin erkek olması da bu bakımdan değerlendirilebilir. Zaten oyunun tam da bu noktasında Roberto ile Paulina'nın öyküsü bir süreliğine bir kenara bırakılarak Gerardo ile Pauli-

na'nın geçmiş öyküsüne bir gönderme yapılması söz konusudur. Paulina kendisini korurken Gerardo onu aldatmıştır. Paulina içindeki öç alma duygusundan nefret ederek kendi bireysel geçmişle hesaplaşma sürecinin büyük bölümünü tamamladığına göre şimdi sıra Gerardo'dadır. Ancak bu noktada, sanki unutmayalım ama bağışlayalım diyen Gerardo'nun yerini sıra kendiyi hesaplaşmaya gelince gerçeğin fazlası zararlıdır diyen başka biri almaktadır⁽⁷²⁾. Kendi hatasının kolektif hafızadan silinmesi ihtimalini siyasal iktidarın değişmemesi kaydıyla saklı tutan mevcut iktidar bürokrasisinin aksine devrik bürokrasi yeni bürokrasinin sorumluluğu devletten bireylere yüklemeye ve kendini koruma mantığıyla baskı ve kötü muamele görmesine izin vermesi(bir yandan dilinden hukuku düşürmezken) sonucu da olsa oyunun sonlarında suçlarının itiraf etmeyi tercih etmektedir⁽⁷³⁾.

(67) Mario Benedetti, *Edebiyat ve Devrim(Latin Amerika Üzerine Denemeler)*, çev. Nesrin Oral, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s.58.

(68) Johannes Fabian, *Zaman ve Öteki*, çev. Selçuk Budak, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.123.

(69) Gerardo: ...Cumhurbaşkanının kurduğu komisyonu bir üyesi örnek bir ilim ve fırsat eşitliği... (s.43)

Paulina: Bu kadar hol fırsat eşitliği bizi boğacak! (s.43)

Gerardo: Paulina, diktatörlüğe dalkavukluk eden gazetelerin, komisyonu küçük düşürmek ve çökertmek için bu olayı nasıl kullanabileceklerini göremiyor musun? Bu insanların tekrar yönetimi ele geçirmesini ister misin? (s.43)

Paulina: Deli karının yüzünden, sustuğu için delirmiş olan, şimdi de konuştuğu için deliren karının yüzünden mi? ...bu doktorun suçlu olduğunu...kanıtlayabilirsem? Gene de onu bırakmamı ister miydin?(s.44,s.46)

Gerardo: ...Suçluysa büsbütün bırakman gerekir. ...bu insanları korkutmak ve tahrik etmek mi istiyorsun, ...onlar dönsün mü istiyorsun?... (s.46)

Sen hâlâ tutsaksın, onlarla birlikte, o bodrumda... Tam on beş yıl kendi yaşamın için hiçbir şey yapmadın... tam her şeye yeniden başlama olanağı bulduğumuz zaman... Artık vakti gelmedi mi? (s.46-47)

Paulina: Onu salıvereyim de, birkaç yıl sonra geri mi gelsin? (s.47)

Gerardo: Hiç geri gelmesin diye. (s.47)

Paulina: Sonra biz ona parkta rastlarız, bakıp gülümseriz, o da bize güzel eşini tanıtır, biz de gülümseriz, sonra hepimiz el sıkışırız, hava bugünlerde ne kadar da sıcak, deriz? ...ben de aynı şeyleri onlara, özellikle o doktora yapmak isterdim...çünkü, öbürleri, kabaydı, adiydi-ama o Schubert çalardı, bilimden söz ederdi, hatta bir defasında Nietzsche'den söz etmişti...

İçimin böylesine nefretle dolması, ne türlü hain ve kötü de olsa, savunmasız bir insana böyle şeyler yapmak istemem beni dehşete düşürürdü...

...onun sesini duyunca yapmak istediğim tek şey, birinin de onun ırzına geçmesiydi...

Ama sonra asil istediğimin bu olmadığını anladım...Onun itiraf etmesini istiyordum...(s.47,48,49)

Roberto: Beni öldürecek.(s.51)

Gerardo: İtiraf edersiniz, öldürmez. (s.51)

Roberto: Ama neyi itiraf edeceğim? (s.51)

Gerardo: ...gizli polis örgütü, işkence seanslarında danışman olarak doktorları da kullanmıştı. (s.52)

Roberto: ...ben...şiddetin her çeşidinden öğrenirim... (s.52)

Gerardo: Bana söz verdi...eğer siz itirafta bulunacak olursanız, o derhal sizi...(s.53)

Roberto:Ama benim itiraf edecek bir şeyim yok ki...(s.53)

Gerardo: O zaman bir şeyler uydurmanız gerekecek, çünkü sizi bağışlamanın tek yolu sizin...(s.53)

Roberto: Bu kadın tümünden deli. (s.54)

Gerardo: Ben Paulina'nın gereksinimini anlıyorum. Bu da tüm ülkenin gereksinimiyle aynı. Başımıza gelenleri, çektiğimizi, sözcüklerle anlatmak. (s.54)

Roberto: ...O kötü insan rolünde, sen iyi insan rolündesin. Bu yoldan beni itiraf etmeye yöneliyorsunuz. Bir de itiraf ettirdiniz mi...sen beni öldüreceksin. Kim olsa böyle yapardı...biri benim karının ırzına geçmiş olsaydı, ben de aynı şeyi yapardım...(s.54) Dorfman, a.g.e.

(70) Michel Foucault, *Ders Özetleri*, çev.Selahattin Hilav, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,1993,s.57.

(71) Lucienne Frappier-Mazur, "Toplumsal Beden", *Erotizm ve Politika*, ed.Lynn Hunt, çev. Ayşe Lahur Kırtunç, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996, s.181.

(72) Gerardo: ...Onca yıl sonra bana bunu söyleyenin o olması, haksızlık. (s.57)

Paulina: Oysa ben söylersem...dayanılır. (s.57)

Gerardo: On beş yıl önce anlatmaya başladın, sonra...(s.57)

Paulina: ...O orospu, yarı çıplak senin odandan çıkageldi...(s.57)

Gerardo: ...Tam iki ay seni aradım. Sonra karşıma o çıktı, yardım edeceğini söyledi...Ben de insanım. (s.57-58)

Paulina: Ben senin hayatını korurken, senin adın içime gömülüyken, ağzımdan adın çıkmazken,... (s.58)

Gerardo: Sen beni çoktan bağışlamıştın, daha kaç defa bunları yineleyeceğiz? Böylesine yoğun geçmişimiz bir gün bizi boğacak. Artık bitirsek. Bu defteri son defa dürelim ve bir daha asla açmayalım. (s.58)

Paulina: Bağışlamak ve unutmak, ha? (s.58)

Gerardo: Bağışlamak, evet; unutmak, hayır. Ama bağışlamak, yeni bir yaşama başlamak için bağışlamak. Yaşanacak öyle çok şey var ki...

...Gerçek dozu fazla kaçtı mı öldürür. (s.58-59) Dorfman, a.g.e.

(73) ROBERTO'NUN SESİ: Müzik çalardım, çünkü bana oynadığım rolde yardımcı olurdu, iyi adam derler ya, işte o rolde, Schubert çalardım çünkü böylece tutuklunun görevini kazanırdım. Ayrıca onların acısını da hafifletirdim. Buna inanmanız gerek... Tutuklular ellerinde ölüyormuş, bana öyle demişlerdi...

Benim bir kardeşim var, gizli polisin üyesidir. Bir gece bana dedi ki, komünistlerin babama ettiklerini sen onlara ödeyebilirsin...komünistler...toprağına el koyduklarında babamın yüreğine inmişti, inme inmişti... Ama görevi bu yüzden kabul etmiş değilim. Gerçek insancıl nedenlerle kabul etmiş olmamdır.

... gene de tıbbi ilgi görmeye hakları var...

İlk başta, kendime, bunun yaşamlarını kurtarmak olduğunu söyledim, kurtardım da...

Ama sonraları ben de başladım-azar azar,- erdemlik maskesi düştü ve coşku yaptıklarını benden gizledi...Paulina Salas getirildiğinde artık iş isten geçmişti... ..Yaptıklarından bayağı hoşlanmaya başlamıştım. Artık bir oyundu...

Haydi, doktor, derlerdi, bedava eti geri mi çevireceksin? Biri de yoksa şey misin diye sataşırdı...Bud derlerdi ona, yok Stud derlerdi...

Bu noktada Roberto'nun trajik hatasını fark ediveririz. Roberto başlangıçtaki tüm sözde iyi niyetine karşın insanların insan olmaktan dolayı hak ettiği iyi muameleye onlara göstermemiştir. Oysa insanlık sözcüğü acıma ile eş anlamlıdır. Ahlaki bir haslet olan acıma ise vicdanla doğrudan ilişkilidir. İnsanı insan yapan kendisi ezilmese de ezilenlere acıyabilmesi ve onlarla birlikte ezenlere(kendisi ezen sosyal gruba mensup olsa da) karşı mücadele etme dirayetini gösterebilmesidir⁽⁷⁴⁾. "Öfke ve algılayamama anlarında tam da ötekilerin, kendilerini bildiğimiz insan cemaatinden çıkardıklarını düşündüğümüz bir anda evrensel bir insan hakları kavrayışını tatbik etmeyi sürdürüp sürdürmeyeceğimiz, bizim için insanlık sınavıdır⁽⁷⁵⁾." Elbette ki samimi olması halinde Roberto için en büyük ceza vicdandır. Ancak o mensup olduğu kitlenin çıkışı altında kalmış, kendi sınıfına ve mevcut iktidara karşı geliştirdiği aidiyet bağıyla tutarlı hareket etmeyi evrensel değerlere tercih etmiştir. Böylelikle kendi olmaktan çıkarak güçlü olana bağımlı bir unsur olmayı kabullenmiştir.

Henry Dicks'in 2. Dünya Savaşına katılmış bin savaş tutsağıyla yaptığı araştırma, insanın cezalandırıcı otoriteyle özdeşleşmesinin kendi olma durumunu güçlülük ve aidiyet duygusuyla takas etmesiyle ortaya çıkan ve kendine karşı saldırganlık dürtüsünü başkaları-

na yansıtmasına olanak tanıyan bir savunma mekanizması olduğunu göstermiştir⁽⁷⁶⁾. Bu nedenle yandaşlık ihtiyacı, insanlık dışılığın desteklenmesine, kendine özgü bir kimliği olmayanların, çevrelerinin "iyi" insan tanımlarına solumaksızın uymalarına neden olur⁽⁷⁷⁾.

Roberto bu özellikleriyle tipik bir kitle psikolojisi kurbanıdır. Bilinçli kişiliğin kaybolup bilinçsiz kişiliğin egemenliğini ele geçirmesi, telkin ve bulaşma sonucu kitle mensuplarının duygusu ve düşüncelerinin aynı yöne yönelip bireyin artık kendisi olmaktan çıkıp iradeden yoksun bir otomata dönüşmesi kitle bireyinin ana özellikleridir. Telkin bireyler arası etkileşim sonucu daha da güçlenip büyür. Kitle bireyin üzerinde sınırsız bir otorite ve yenilmez bir tehlike izlenimi uyandırarak toplumunun yerini alan yeni bir otorite konumuna gelebilir. Bu otoritenin cezalandırma gücünden korkulup ona itaat edilmesi bireyin kendi güveni için vicdanını kaybetmesine hatta kimi zaman kitleyle yaptıklarından haz duymasına neden olabilir⁽⁷⁸⁾. Burada çoğunluğun "meşrulaştırıcı" etkisi söz konusudur.

Öte yandan Roberto'nun bu kadar rahat bir şekilde tecavüze yeltenmesi de gözleri zaten bağı olan Paulina'nın dışında orada herkesin kendini bu konuda yüreklendirmesidir. Ancak Paulina'nın onu sesinden tanımasıyla birlikte vicdanı devreye girmek zorunda kalmıştır. Zira insan genellikle toplum-

Ama hiçbirini benim elimde ölmedi, ne kadını, ne erkeği...

Bağışlanmamı diliyorum...

Hiçbir ceza vicdanımın sesi kadar acı olamaz...

Ceza... vicdanımın... (s.61-64)

Gerardo: O, yenik düşmüş, zavallı bir yaratık. Bir insan bu biçim itirafta bulunursa, kendisini böylesine alçaltırsa... artık sana bir zararı olamaz. (s.65) bkz. Dorfman, a.g.e.

(74) Schopenhauer, *Aşkın Metafizikliği*, Çev. Hüseyin Şahin, Jüpiter Yayınları, İstanbul, 1993, s.62

(75) Judith Butler, *Kırılgan Hayat*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s.98.

(76) Arno Gruen, *İçimizdeki Yabancı*, çev. İlknur İğar, Çitlenbik Yayınları, İstanbul, 2005, s.199.

(77) Gruen, a.g.e, s.244.

(78) Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, çev. Kâmurân Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul, 1996, s.15-27.

sal ahlakın baskısı sonucu vicdan azabı duyar. Ancak başka birinin davranışını görmediğini anlayınca rahatlar⁽⁷⁹⁾. Roberto'nun davranışlarının nedeni olan aidiyet kazanma duygusunun temelinde tek başınahğın vereceği yalnızlık duygusundan kaçma eğilimi yatmaktadır⁽⁸⁰⁾. Ancak aslında her insan gibi onun da sorunu, başkalarının onu nasıl gördüğü değil onun kendini nasıl gördüğüdür. Sıkıntımız dıştaki güvenilmez dünyadan değil, içimizdekine güvenmeyişi-mizden kaynaklanmaktadır⁽⁸¹⁾. Bu nedenle Gerardo'nun da belirttiği gibi kendiyi yüzleşince artık içindeki güveni kalmayan ve başkalarının önünde de küçük düşen Roberto'nun o andan itibaren birine zarar vermesi oldukça güçtür. Yine de yazar tarafından seyirciye aktarılması tercih edilen repliklerden anlaşılmasa da Roberto'nun oyundaki bütün karakterlere suçlu olduğunu itiraf ettiğini ummak, çok sevdiği Nietzsche'ye göre mümkün değildir; çünkü kişi ancak kendi koşullarında, yani anlaşıldığı ve iyi niyetli anlaşıldığı koşullarda düşündüğünü söyler ve hakikate bağlı kalır. Kişi, alışık olmadığı şeyler karşısında kendini gizler. Öte yandan bir şeye erişmek isteyen yada bir tehlikeden korunmak isteyen kişi kendini gizler kendini nasıl gör-

mek/görmesi istiyorsa/isteniyorsa böyle söyler⁽⁸²⁾.

Roberto da baskı altındayken en azından Gerardo'yu kendi tarafına çekmek istemiş ve suçunu gerçekten sırf hakikat için itiraf etmemiştir(zaten parrhesianın söz konusu olabilmesi için de hakikatin kişinin özgür iradesiyle dile getirilmesi bir ön şarttır)⁽⁸³⁾.

Yine de şiddetin sonunun gelmesi için birinin intikam almaktan vazgeçmesi gerekmektedir. Bunu da ancak kendiyi evrensel değerlere uygun olarak hesaplaşabilen bir toplum başarabilir. İşte hakikat komisyonlarının sadece hakikate ulaşmayı değil uzlaşma ve bağışlamanın sağlanmasını da hedeflemelerinin nedenlerinden başlıcası da belki de budur. Üstümüze düşmeyerek, oyunun sonunda bir konser salonunda yolu kesişince birlikte yaşamak zorunda olduğu işkencecisiyle göz göze gelecek olan Paulina yanıtı okuyucuya bırakılan neden hep kendi gibilerin özveride bulunması gerektiğine dair sorusunun yanıtını ise Descartes'e bırakabiliriz:

"İnsanın davranışları, büyük ölçüde ihtirasları tarafından belirlenmektedir. Çünkü muhakeme süreci ihtirasları tarafından bozulmaktadır(değer yargıları ise bilinci belirleyen bireysel olmaktan ziyade toplum tarafından oluş-

(79) Immanuel Kant, *Philosophia Practica Universalis*, çev. Oğuz Özgül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1994, s.22.

(80) İsmet Yazıcı, *Kitle İletişiminde İmaj Kuramsal Bir Yaklaşım*, Bilim Yayınları, İstanbul, 1997, s.34.

(81) Eugene Kennedy, *Beni Gerçekten Tanısaydın Yine De Sever Miydin?*, çev. Nesrin Hisli Şahin, İmge Kitabevi, İstanbul, 1992, s.11

(82) John Forrester, *Hakikat Oyunları*, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.38.

(83) Paulina: ...bu günün gerçekten kusursuz olması için ne yapmam gerekir dersin?(s.66)

Roberto: Yapmayın... Ben suçsuzum...

Kocanız bana ne yazmam gerektiğini söyledi, bazıları da ben uydurdum...(s.66)

Paulina: Küçükük yalanlar, Gerardo'ya anlattığım öyküye kattığım küçük değişiklikler...

...sık sık bunları düzelttin, tıpkı Stud adında olduğu gibi... Her şeyi olduğu gibi yapmak istedin çünkü öylesine korkmuştun ki... Ama ben seni suçlu olduğun için öldürmeyeceğim, doktor, hiç pişman olmadığın için öldüreceğim...

Gerçek için, itiraf et, seni bırakayım...(s.67-68)

Roberto: İşte, böylece şiddetin sonu gelmez... Dün size korkunç şeyler yaptılar, şimdi de siz bana korkunç şeyler yapıyorsunuz, yarın, bu döngü yeni baştan başlayacak. Artık durma vakti gelmedi mi? (s.68)

Paulina: Neden hep benim gibi insanlar özveride bulunur?... (s.68)

turulan bir unsur). Ancak ihtirasların bir ilacı vardır: alicenaplık.Çünkü alicenaplık kısmen iradesini özgür olarak kullanmaktan başka bir şeyin kendisine ait olmadığı ve bu iradeyi iyi ya da kötü kullanmasının değerini belirlediğini bilerek sadece iyi yapabildiği şeyleri

yapmak ve kendi menfaatini gözetmemektir. Alicenap kişiler kendi bildiklerini başkalarının da bilebileceğini ve kendileri hata yapabildiğine göre başkalarının da hata yapma hakları olduğunu bilen kişilerdir⁽⁸⁴⁾ .”

(84) bkz. Descartes, Ruhun İhtirasları, çev. Mehmet Karasan, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997, s.?

Çevresel Terörizm

Abdurrahman Saygılı^(*)

GİRİŞ

Somut çevre sorunları 1970'li yılların başında fark edilmeye başlanmış ve ilerleyen yıllarda somut çevre sorunlarının listesi oldukça kabarmıştır.⁽¹⁾ Bu listede küresel ısınmadan kentlerdeki aşırı kalabalığa kadar birçok biyolojik ve toplumsal sorun yer almaktadır. Somut çevre sorunlarının fark edilmesi ile geleneksel yapılarda bir sorgulama sürecine girilmiş ve bazı kavramlar erozyona uğramıştır. Güvenlik kavramı da bu erozyona uğrayan kavramlardan birisidir. Güvenlik kavramı, geleneksel kullanımda devletlerin egemenlikleri ile ilişkilendirilirken, çevre bu kavramın dışında bırakılmıştır.

Güvenlik, temel olarak devletin çıkarının savunulması anlamına gelirken, o devletin ülkesi ve milletini iç ve dış tehditlere karşı korunmasını içermektedir.⁽²⁾ Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte geleneksel güvenlik anlayışı da gözden geçirilmiştir. Değişen konjonktür ile güvenlik kavramına çevresel tehditlerin de dahil edilmesi gerektiği ileri sürülmüştür.⁽³⁾

Çevresel tehditlerin geleneksel güvenlik kavramına dahil edilerek yenden bir tanımlama yapılması yönünde ileri sürülen görüşlerin altında yatan saiki tespit etmek gerekmektedir. Böylece çevresel güvenlik kavramı netlik kazanmış olacaktır.

Doğanın gücünün bir silah gibi kullanılarak gerçekleştirilen terörist eylemlere çevresel terörizm denilmektedir. Bu makalede çevresel terörizmin bir çevresel güvenlik sorunu yaratıp yaratmayacağı salt bu konu açısından incelenmeye çalışılacaktır. Çevresel güvenlik kavramı aslında tehlikeli bir kavramdır. Çünkü bu kavram geleneksel güvenlik kavramını aşırı genişletebileceği gibi, aynı zamanda “bir çeşit paranoya”ya da sürükleme potansiyelini içinde barındırır. Bu yüzden kavram kullanılırken özel bir ihtimam gösterilmelidir.

I- Geleneksel Güvenlik Kavramının Değişimi: Erozyon mu? Manipülasyon mu?

Güvenlik kavramı bireysel ve kolektif güvenliğin her ikisini de kapsamak-

(*) A.Ü.Hukuk Fakültesi Çevre Hukuku Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

(1) J.B.Foster, Savunmasız Gezegen, Çev.Hasan Ünder, Epos Yay., Ankara 2002, s.12.

(2) Bkz. G.D.Dabelko / D.D.Dabelko, “Environmental Security:Issues of Conflict and Redefinition”, www.paes.org/Ensechtm, erişim: 25/04/2004). Devletin ülkesi ve milleti deyimini kasıtlı olarak kullanılmıştır. Çünkü T.C.Anayasası'nın yirmiden fazla maddesinde bu deyişe yer veriliyor. Ayrıca Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin yayınladığı şu kitap her şeyi özetler niteliktedir: Devletin Kavramı ve Kapsamı, Ankara 1990.

(3) Dabelko/Dabelko, “Environmental...”, s.2 vd.; Jutta Bruneel, “Environmental Security in the Twenty-First Century: New Momentum For the Development of International Environmental Law?”, 18 Fordham Int'l L.J. (1994-1995), s. 1742; Jessica T.Mahhews, “Redefining Security”, Foreigning Affair, 1972.